

Kentsel Hizmetlerde Katılım: Atık Yönetimi Üzerinden Bir Model Önerisi

Adnan Tetikol¹

Özet

Kentsel hizmetlerin sunumunda etkinlik, kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik, yalnızca teknik kapasiteyle değil; yerel ihtiyaçları görünür kılan ve farklı aktörleri sürece dâhil eden bir yönetim yaklaşımıyla güçlenmektedir. Bu nedenle günümüzde kent yönetimi, kentsel hizmetlerin yukarıdan aşağıya biçimde planlandığı bir idari süreç olmanın ötesine geçerek demokratik katılımın kurumsallaştığı bir alana dönüşmektedir. Kentlilerin günlük yaşam pratikleriyle doğrudan ilişki içinde bulunan ve davranışsal boyutu güçlü olan atık yönetimi gibi hizmetlerde katılım, hizmetin başarısı açısından belirleyici bir unsur haline gelmektedir. Bu çalışma, kentsel hizmetlerde katılımın kuramsal temellerini tartışarak kentlilerin yalnızca hizmet alıcısı değil, aynı zamanda hizmetin tasarımında, uygulanmasında ve izlenmesinde rol üstlenen aktörler olduğu bir modele geçişin olanaklarını incelemektedir. Bu amaçla Arnstein'in katılım basamakları, Ostrom'un birlikte üretim yaklaşımı ve yönetim literatürü ışığında katılımın düzeyleri ve sınırları ele alınmaktadır. Ayrıca literatürü tamamlayacak şekilde dünyadaki öncü uygulamalar ile Türkiye'deki yasal çerçeve ve yerel pratikler değerlendirilmektedir. Çalışmanın özgün katkısı, teknik ve sosyal yaklaşımları birleştirerek geliştirilen Katılımcı Kentsel Atık Yönetimi Modeli'dir. Model; mahalle ölçeğinde Atık Komiteleri üzerinden karar alma ve koordinasyonu güçlendiren bir yönetim sütunu, puanlama ve teşvikler içeren ekonomik araçlar, sokak toplayıcılarının siteme dâhil edilmesini hedefleyen sosyal içerme yaklaşımı ve akıllı kent teknolojileriyle izleme/ geri bildirim mekanizmalarını bir araya getirmektedir. Böylece atık yönetimi, yalnızca lojistik bir belediye faaliyeti değil; yerel ölçekte üreten, sahiplenmeyi artıran ve toplumsal aidiyeti güçlendiren bir sosyal uzlaşma alanı olarak yeniden kurgulanmaktadır.

1 Dr., Beykoz Üniversitesi, adnantetikol@beykoz.edu.tr , Orcid ID: 0000-0002-2722-4018

1. Kentsel Hizmetlerde Katılım ve Boyutları

20. yüzyılının sonlarından itibaren kentleşme dinamikleri yerel yönetimleri, ulaşım, su ve kanalizasyon gibi fiziksel altyapı sağlayıcılar olmanın ötesine geçmeye zorlamıştır. Günümüzde kentler yalnızca mekânsal bir organizasyon meselesi olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir etkileşim alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kentsel hizmetlerin sunumu da verimlilik, adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerinin kesiştiği bir nokta haline gelmektedir. Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımının teknokrat ve ‘yukarıdan aşağıya’ yapısı, günümüzde kentlilerin artan taleplerinin ve çeşitlenen ihtiyaçlarının karşılanması bakımından yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kentsel hizmetlerde katılım bir tercih olmanın ötesine geçmiştir. Günümüzde hizmetlerin meşruiyeti ve etkinliği açısından önemli bir gereklilik olarak görülmektedir.

Kentsel hizmetlerde katılım olgusunun anlaşılabilmesi için öncelikle “kentli” ve “hizmet” arasındaki ilişkinin dönüşümünü anlamak gerekmektedir. Sanayi devriminin ilk dönemlerinde kentsel hizmetler, merkezi yönetimlerin sunduğu bir lütuf veya asgari yaşam gerekliliklerini sağlayan bir teknik zorunluluk olarak görülmüştür. Castells (2020: 37-39), kentsel hizmetlerde devletin müdahalesinin üretim süreçlerinin sürekliliğinin sağlanma amacıyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Buna göre; merkezi yönetimler kentlerde toplu ulaşım, sosyal konut, diğer sosyo-kültürel hizmetler gibi kitlesel tüketimi yöneterek üretim sürecinin düzgün işlenmesini sağlamaktadır. 1968 yılında Lefebvre (2018: 120-133) tarafından kavramlaştırılan ‘Şehir Hakkı’ ile birlikte kentsel hizmetlere erişmenin ötesinde kentsel hizmetlerin kurgulanması ve kaynakların bölüşürülmesinde söz sahibi olmak tartışılmıştır.

Günümüzde üzerine çokça tartışılan karar alma süreçlerine katılım ile ilgili öncü çalışmalardan birine imza atan Arnstein, katılımı basit bir bilgilendirme veya danışma sürecinden farklı olarak kentlilerin karar alma mekanizmalarında gerçek anlamda güç sahibi olduğu bir süreç olarak tanımlamaktadır. Arnstein oluşturduğu sekiz katılım basamağını, ‘katılmama’, ‘simgesel katılım’ ve ‘kentli gücü’ olmak üzere üç düzeyde sınıflandırmıştır (Tablo 1). Katılmama düzeyinde yer alan “manipülasyon” basamağında, kentlilerin temsilcileri sadece yönetimce alınmış kararları onaylamak için göstermelik olarak kurullarda yer almaktadır. Katılmama düzeyinde yer alan “terapi” basamağında ise uzmanlar, halkın sorunlarını dinlemek yerine onlara ‘doğru olanı’ öğretmeye çalışmakta, böylece katılım bir çeşit ikna faaliyetine dönüşmektedir. ‘Simgesel Katılım’ düzeyinde yer alan “bilgilendirme” basamağında yerel yönetim sadece ne yapacağını ilan ederek tek yönlü bir iletişim süreci yürütmektedir. “Danışma” basamağında ise anketler veya halk toplantıları ile kentlilerin görüşleri sorulmakta ancak bu görüşlerin kararlara yansıtılma zorunluluğu bulunmamaktadır. “Yatıştırma”

basamağında ise kentlilerin birkaç seçilmiş temsilcisi yönetim kademelerine dâhil edilmektedir. Ancak oy gücü yönetimde olduğu için bu temsilciler sadece orada bulunmakla kalmaktadır. En ileri düzey olan ‘Kentli Gücü’ yer alan “ortaklık” basamağında kararlar; belediye ve kentlilerin arasındaki pazarlıkla alınmakta, karar verme sorumluluğu paylaşılmaktadır. “Yetki devri” basamağında, bir projenin veya bütçenin karar verme yetkisi tamamen kentli gruplara veya mahalle meclislerine bırakılmaktadır. Merdivenin zirvesinde yer alan “kentli denetimi” basamağında ise planlama, bütçe yönetimi ve uygulamanın tüm kontrolü kentlilerdedir. Bu basamakta yerel yönetim birimi sadece teknik destek ve kaynak sağlamaktadır (Arnstein, 1969: 216- 224).

Tablo 1: Sherry R. Arnstein’a Göre Kentsel Katılım Basamakları

8. Kentli Denetimi	Kentli Gücü
7. Yetki Devri	
6. Ortaklık	
5. Yatıştırma	Simgesel Katılım
4. Danışma	
3. Bilgilendirme	
2. Terapi	Katılmama
1. Manipülasyon	

Kaynak: Arnstein, 1969: 217.

Geleneksel kamu yönetim anlayışında hizmetin tarafları net bir şekilde ayrılmıştır. Bu keskin ayrıma göre; kamu kurumları hizmet üretirken, vatandaşlar ise hizmet almaktadır. Gelenen noktada kentsel hizmetlerin sunulmasında kentlilerin sadece hizmetlerin alıcısı olarak konumlandığı süreçler yerine aynı zamanda tasarımcısı ve yürütücüsü olduğu süreçlere yönelme bulunmaktadır. Bu noktada ortak üretim yaklaşımı, kentsel hizmetlerin başarısı için kamu görevlileri ile hizmetten yararlanan kentli kesimlerinin kolektif çabasının önem taşıdığını vurgulamaktadır. Buna göre, yurttaşların tamamen dışlandığı hizmet sistemleri etkin ve sürdürülebilir olmaktan uzakken bu hizmetlerin devletsiz bir şekilde sunulması da mümkün değildir. Devletin her şeyi tek başına yapabileceği, piyasanın her şeyi çözebileceği, sivil toplumun devlete alternatif olabileceği gibi birbirine alternatif olarak sunulan fikirleri eleştirdiği çalışmasında Ostrom (1996: 1083), kamusal hizmetlerin görülmesinde kamu sektörü ve toplumun birlikte üretimi gerekliliğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre yerel düzeyde işbirliği teşvik edilmeli, kamu görevlileri yurttaşlarla birlikte çalışmalıdır. Kurumsal tasarım bu işbirliğini destekleyen bir sinerji üretmelidir.

Bu ekseninde 1990'lı yıllardan itibaren kamu yönetiminde en çok tartışılan kavramlardan biri de 'yönetişim' olmuştur. Geleneksel yönetim anlayışlarının hiyerarşik, merkeziyetçi ve dikey karar alma süreçlerinden farklı olarak yönetişim; aktörler arası etkileşime dayalı bir süreci ifade etmektedir. Rhodes (1996) ve Stoker (1998) gibi isimlerin katkıları ile gelişen bu yaklaşım, kamu hizmetlerinin sadece merkezi yönetim ya da yerel yönetimler gibi kamu kurumlarının tek taraflı müdahalesiyle sunulabilecekleri sadelikte olmadığı ifade etmektedir. Pierre ve Peters'a (2000: 14) göre; farklı aktörler arasında kaynak bağımlılığı bulunmaktadır, yönetişim ise bu kaynak bağımlılığını koordine etme becerisidir. Tekeli (2012: 135) de var olan yönetim uygulamalarının yetersiz kalması üzerine gerçekleşen arayışların bir sonucu olarak yönetişim kavramının ortaya çıktığını belirtmiştir. Dünya Bankası (1994: xix) yönetişim olarak tarif edilen modelle birlikte; vatandaşların kendi arasında ve yönetim organları ile daha fazla etkileşim içinde bulduklarını, yönetim süreçlerinde açıklığın, öngörülebilirliğin, hesap sormanın ve hukukun üstünlüğünün sağlandığını vurgulamıştır.

Göymen (2004:52) yönetişimin yerel boyutu olarak 'yerel yönetişim' kavramının klasik yerel yönetimden farklarını şu şeklide sıralamıştır;

- Klasik yerel yönetim anlayışı devlet odaklıyken yerel yönetişim toplum odaklıdır.
- Klasik yerel yönetim anlayışı kademeler arasındaki hiyerarşik ilişkiye dayanırken yerel yönetişimde paydaşlar arasında gönüllük esasına dayalı bir işbirliği vardır.
- Klasik yerel yönetim anlayışı merkeziyetçiyken yerel yönetişim yerinden yönetimcidir.
- Klasik yerel yönetim anlayışı doğrudan kendi yapar/üretir ama yerel yönetişimde paydaşlar yapabilir kılınır.
- Klasik yerel yönetim anlayışı genel kuralcıyken yerel yönetişim yerel farklılıklara duyarlıdır.
- Klasik yerel yönetim anlayışında gizlilik eğilimi ve sınırlı bilgi paylaşımı bulunurken yerel yönetişim şeffaflığı önceler, bilgiyi erişilebilir kılar.
- Klasik yerel yönetim anlayışında hizmet standartları katı bir şekilde belirlenirken yerel yönetişimde hizmetler tüketicilerinin tercihlerine ve önceliklerine duyarlıdır.
- Klasik yerel yönetim anlayışında genel bir denetim bulunurken yerel yönetişimde çok yönlü hesap verilebilirlik bulunmaktadır.

21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerinin eriştiği nokta ile birlikte karar alma süreçlerine katılımı ilgili gelişmeler de yaşanmıştır. Günümüzde e-devlet uygulamalarından ‘dijital yönetim’ uygulamalarına doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Bu geçiş ile birlikte kamusal hizmetlerin dijitalleşmesinin ötesine geçilerek dijitalleşmenin bir katılım ortamı sağlanmaktadır (OECD, 2020: 14–15). Bu doğrultuda belediye verilerinin dijital platformlar üzerinden paylaşıldığı e- bilgilendirme, halkın görüşlerinin alındığı e-danışma ve vatandaşların oy vererek hizmetlerin sunulması ile ilgili kararlar aldığı e- karar alma süreçleri uygulanmaya başlamış ve zaman içinde yaygınlık kazanmıştır. Öte yandan bireylerin fikirlerini, deneyimlerini paylaşmak ve birbirleriyle iletişime geçmek için kullandıkları sosyal medya (Çarık, 2021:102), kentlilerin beklentilerini anlık olarak yerel yönetim birimlerine ilettikleri platformlara dönüşmüştür. Ancak burada önemli bir nokta dijital araçlara erişimdeki eşitsizlik olmaktadır. Norris (2001: 21-22); yaşlıların, dar gelirli ve teknoloji okuryazarlığı düşük grupların karar alma süreçlerinin dışına itildiğini, karar alma süreçlerine teknoloji erişimi yüksek grupların katıldığını ve böylece bir ‘demokratik uçurum’ oluştuğunu belirtmiştir.

Yönetişim sürecinin hizmetlerin görülmesinde sağladığı avantajlar üstünde duran çalışmalara literatürde oldukça fazla rastlanmaktadır ancak bu süreç her zaman uyumlu bir işbirliği alanı olarak gerçekleşmemektedir. Swyngedouw (2005: 1991- 1992) yönetim sürecinin ciddi bir ‘demokrasi açığı’ getirebileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Buna göre; karar alma süreçlerinde şeffaflık sağlanmazsa yönetim geniş katılımı demokratik bir zemin olmaktan çıkarak güçlü lobilerin veya teknokratların etkili olduğu kapalı bir ağ yapısına dönüşme riski taşımaktadır.

Kentsel hizmetlerde katılım özetele, bir hak arayışı gibi görünse de yönetim süreçlerinin etkinliği artırır stratejik bir boyut olmaktadır. Günümüzde yerel katılım uygulamaları, yerel yönetimleri kentsel hizmetlerin görülmesinde tek karar verici olmaktan çıkarp farklı toplumsal kesimlerin enerjisini birleştiren bir koordinatör konumuna taşımaktadır. Katılım süreçleri; bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte teknolojiye erişimi kısıtlı olanları dışlamama ve katılımı kapalı kapılar ardına hapsetmeyen bir şeffaflık sınavı vermektedir.

Kentsel hizmetlerin sunumunda katılımın hizmet etkinliğini artırdığına ilişkin önemli çalışmalardan birine imza atan Ostrom (1996: 1074–1078), Nijerya’nın Port Harcourt ve Brezilya’nın Belo Horizonte kentlerinde gerçekleştirilen yatırımları incelemiştir. “Sinerji” ve “karşılıklı bağımlılık” kavramları çerçevesinde ele aldığı bu örneklerde Ostrom, merkezi yönetimler tarafından yerel halk temsilcileriyle etkileşim kurulmadan gerçekleştirilen yatırımların zamanla verimsizleştiğini ve hatta kullanılamaz hale gelebildiğini

ortaya koymuştur. Buna karşılık, yerel temsilcilerle işbirliği içinde tasarlanan ve kentlilerin emek katkısıyla hayata geçirilen yatırımların daha verimli, sürdürülebilir ve sahiplenilen hizmetler haline geldiğini göstermiştir. Bu bulgu, katılımın yalnızca demokratik meşruiyet üretmekle kalmayıp hizmet çıktısının niteliğini de doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Katılım ile ilgili yapılan çalışmalarda en sık üzerinde durulan örneklerden biri Brezilya'da Porto Alegre kentindeki katılımcı bütçeleme uygulaması olmuştur. Bu uygulamada, kent bölgelere ayrılmış ve her bölgede düzenlenen forumlar aracılığıyla yurttaşlar belediye bütçesinin kendi ihtiyaçları doğrultusunda nasıl kullanılacağına karar vermişlerdir. Her yıl düzenlenen mahalle ve bölge toplantılarıyla süreç başlamakta, bu toplantılarda yurttaşlar yerel ihtiyaçları tartışarak delegelerini seçmektedir. Seçilen delegeler, farklı bölgelerden gelen yatırım taleplerini önceliklendirerek katılımcı bütçe konseyine taşımakta ve burada oluşturulan yatırım listesi belediyenin yıllık bütçesine dâhil edilmektedir (Cabannes, 2004: 41-45). Bu yönüyle uygulama, Arnstein'in yetki devri basamağının somut örnekleri arasında yer almaktadır. Yurttaşlar yalnızca danışılan aktörler olmamakta, kaynak tahsisine doğrudan karar veren öznelere dönüşmektedir. Böylece katılım, hizmet önceliklendirme sürecinde belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak katılım süreçlerinin kurgulanmasına örneklerden biri Barselona'da uygulanan "Decidim" (Karar Verelim) olmuştur. Bu uygulamada kentteki her mahallede fiziksel toplantılar yapılmakta, bu toplantılarda oluşan öneriler dijital platform üzerinden oylamaya sunulmaktadır (Barandiaran vd., 2024: 1-7). Uygulamada katılımın hem fiziksel hem dijital platform üzerinden gerçekleşmesi, ve sunulan eğitimler ve aracılık hizmetleri teknoloji okuryazarlığı düşük olan kesimlerin de katılım süreçlerine dahil edilmesini desteklemektedir (Barandiaran vd., 2024:32). Uygulama bu yönüyle, Norris'in 'demokratik uçurum' olarak adlandırdığı duruma karşı alınmış bir önlem barındırması bakımından da önem taşımaktadır. Benzer biçimde Seul'da park tasarımı, ulaşım düzenlemeleri gibi hizmetler mobil uygulama üzerinden yürütülen dijital katılım süreçleriyle şekillendirilmiştir (Seoul Metropolitan Government, t.y.). Bu örnekler, katılımın hizmet tasarım aşamasına dijital araçlar aracılığıyla entegre edilebildiğini göstermektedir.

Kolombiya'nın Medellin kentindeki uygulamalar ise katılımın hizmet erişimi ve sosyal bütünleşme boyutunu ortaya koymaktadır. Kentte suç oranının yüksek olduğu mahallelere hizmetlerin ulaştırılması için forumlar gerçekleştirilmiş, buradaki talepler sonucunda hizmetler tasarlanmıştır. Teleferik sistemi, kütüphane, kamusal alanların yurttaş talebi ile hayata geçmesi, bir yandan aidiyet duygusunu artırarak hizmetlerin korunmasını sağlarken diğer yandan da

bölgedeki suç oranı azalmış, bunlara paralel kamusal hizmetlere erişilebilirlik de yükselmiştir (Blanco & Kobayashi, 2009: 75- 90). Uluslararası Toplu Taşımacılar Birliği'nin raporuna göre, teleferik yatırımının gerçekleşmesiyle birlikte mahallelerden kentin daha merkezi noktalarına yolculuk süreleri yarıdan fazla düşmüş, sosyal dışlanma azalmış ve istihdam ve eğitim erişimi artmıştır (UITP, 2025). Bu durum, katılımın yalnızca hizmet tasarımını değil, hizmet sonuçlarını da dönüştürebildiğini göstermektedir.

Amsterdam'da görülen enerji kooperatifleri örneği, yurttaşların yalnızca karar alma süreçlerine değil doğrudan hizmet üretimine dâhil olduğu bir birlikte üretim modelini temsil etmektedir (Oteman vd., 2014: 7). Belediye bu modelde, düzenleyici ve kolaylaştırıcı bir rol üstlenirken üretim de topluluk temelli örgütlenmeler aracılığı gerçekleşmektedir. Amsterdam Belediyesi, bir yandan güneş enerjisi projelerini desteklemek amacıyla belediye binalarının çatılarını bu girişimlere açarken bir yandan da girişim koçları aracılığı teknik ve organizasyonel destek sağlamaktadır (City of Amsterdam, 2020, s. 133). Bu uygulama, Ostrom'un ortaya koyduğu birlikte üretim modeline iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu uygulama ile birlikte; enerji maliyeti düşmekte, karbon emisyonu azalmakta, topluluk dayanışması artmakta, enerji bağımlılığı azalmaktadır.

Teorik ve uygulamaya dönük tartışmalar birlikte değerlendirildiğinde kentsel hizmetlerde katılımın çok boyutlu bir olgu olduğu görülmektedir. Katılım, yalnızca karar alma süreçlerinde görüş bildirme ile sınırlı olmamıştır. Hizmetlerin tasarımı, önceliklendirilmesi, uygulanması ve denetlenmesi gibi farklı aşamalarda uygulanabilmektedir. Arnstein'in ortaya koyduğu katılım basamakları, katılım düzeyleri arasındaki farkı göstermektedir. Ostrom'un birlikte üretim yaklaşımı ise katılımın hizmetlerin etkinliği üzerindeki doğrudan etkisini ortaya koymaktadır. Dünya örnekleri de katılımın farklı araçlar ve modeller aracılığıyla kurumsallaştırılabildiğini göstermiştir. Ancak bu süreçler her zaman sorunsuz işlememektedir. Katılım mekanizmalarının kapsayıcılığı, şeffaflığı ve karar süreçleri üzerindeki gerçek etkisi tartışılmaya devam etmektedir. Bu nedenle kentsel hizmetlerde katılım, hem demokratik meşruiyet hem de hizmet etkinliği açısından kritik bir yönetim aracı olarak önemini korumaktadır.

2. Türkiye'de Yerel Katılım: Yasal Çerçeve, Kurumsal Mekanizmalar ve Uygulama Örnekleri

Demokratik yönetim anlayışının yerel ölçekte güçlendirilmesi açısından önemli bir araç olan yerel yönetimlerde katılım uygulamaları, 1990'lı yıllardan itibaren dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Türkiye'de ise 2000'li yıllarda

gerçekleştirilen yerel yönetim reformları katılım süreçlerinin daha kurumsal ve görünür olmasını sağlamıştır.

Türkiye’de yerel katılım mekanizmalarının hukuki temelleri büyük ölçüde 2004-2005 yıllarında gerçekleştirilen kamu yönetimi reformları ile şekillenmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu, yerel katılımın kurumsallaşması açısından önem taşımaktadır. Kanununun 13. Maddesinde düzenlenen “hemşehri hukuku”, kentte yaşayanların belediye faaliyetlerine katılma, bilgi edinme ve yerel hizmetlerden faydalanma haklarını vurgulamaktadır. Böylece yerel hizmetler; yalnızca idari bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda kentlilerin katılımını gerektiren bir süreç olarak ele alınmıştır. Kanundaki bir diğer dikkat çekici düzenleme ise kent konseylerine ilişkin olmuştur (Belediye Kanunu, 2005, md. 76). Bu düzenlemeye göre kent konseyleri; hemşehrilik bilincinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma anlayışının yerel ölçekte hayata geçirilmesi ve karar süreçlerinde katılımın artırılması amacıyla oluşturulmuştur. Kent konseylerinde kamu kurumları, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve mahalle temsilcileri gibi farklı aktörlerin bir araya gelmesi öngörülmüştür. Kent konseylerinin işleyişi 2006 yılında yayımlanan Kent Konseyi Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Yönetmeliğe göre kent konseyleri genel kurul, yürütme kurulu ve çeşitli çalışma gruplarından oluşmaktadır. Ayrıca kadın meclisleri, gençlik meclisleri, çocuk meclisleri gibi alt kurullar aracılığıyla farklı toplumsal kesimlerin temsil edilmesi hedeflenmektedir. Bu katılım mekanizmasında temel amaç; yerel sorunların tartışılabileceği platformlar oluşturmak ve belediye yönetimine öneriler sunmaktır. Ancak burada önemli bir nokta, kent konseylerinin belediyelerin bir karar organı olarak değil de daha çok danışma ve görüş geliştirme işlevi üstlenen bir yapı olarak tasarlanmasıdır. Kent konseylerinin kararlarının bağlayıcı olmaması ve mali kaynaklarının sınırlılığı gerçekleştirilen çalışmalarda çokça eleştirilmiştir.

Türkiye’de yerel katılımın gelişiminde etkili olan bir diğer gelişme de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu olmuştur. Bu kanun kapsamında kamu kurumlarına stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Belediyelerin stratejik planlarını hazırlarken üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve kentliler gibi paydaşlarının görüşlerini alması kanunca beklenmektedir. Bu süreç, yerel yönetimlerde katılımın kurumsal bir uygulama alanı bulmasına katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede birçok belediye stratejik plan hazırlama süreçlerinde anketler ve paydaş toplantıları düzenleyerek görüş toplamaktadır. Ancak söz konusu katılım mekanizması çoğu zaman danışma niteliği ile sınırlı kalmakta, karar süreçlerine etkisi belediyeden belediyeye farklılık göstermektedir.

Doğrudan ortak karar alma süreçlerini içermese de yerel yönetimlerin hesap verebilirliğini artırarak katılımın dolaylı bir boyutunu güçlendiren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkı Kanunu bilgi edinme mekanizmaları olarak önem taşımaktadır. Bu kanunlar ile yurttaşlar, kamu kurumlarına bilgi talebinde bulunabilir, talepleri ile ilgili başvuru yapabilmektedir.

Bu çerçevede Türkiye’de katılımın hukuki altyapısının, bağlayıcılık sorunlarına rağmen, azımsanmayacak ölçüde oluşturulduğu görülmektedir. Uygulamada katılımın kurumsallaşma düzeyi yerel yönetimlerin siyasi iradesi, kurumsal kapasitesi ve sivil toplumun örgütlülük düzeyine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle katılımın gerçek etkisi çoğu zaman mevzuattan ziyade yerel uygulamalar üzerinden şekillenmektedir.

Nilüfer Belediyesi, Türkiye’de katılım mekanizmalarının en kurumsallaşmış örneklerinden birini oluşturmaktadır. Nilüfer Kent Konseyi bünyesinden oluşturulan mahalle komiteleri aracılığıyla kentlilerin mahalle ölçeğinde temsil edilmesi ve yerel hizmetlere ilişkin karar süreçlerine katılmalarını sağlamaktadır. Mekanizma basitçe şu şekilde kurgulanmıştır; mahalle komiteleri düzenli toplantılar aracılığıyla mahallelerin öncelikli ihtiyaçlarını belirlemekte ve bu talepler kent konseyi ile belediye yönetimine iletilmektedir (Nilüfer Belediyesi, t.y., Karaoğlan, 2025: 786). Ayrıca imar gibi, belediyelerin en temel ve en tartışmalı kararlara imza attığı bir hizmet alanında yasal bağlayıcılığı olmadığı halde mahalle komitelerinin kararlarının belediye tarafından dikkate alındığı görülmüştür. Örnek olarak; Çalı Mahallesi İmar Planı değişikliğinin Çalı Mahalle Komitesi tarafından reddedilmesi sonucunda Nilüfer Belediye Meclisi gündemine alınmaması, Gazi Caddesi yeniden düzenlenmesinin Cumhuriyet Mahalle Komitesi’nin girişimleri sonucunda 180 ağacın kaldırılmadan yapılması, Ortanca Parkı altına otopark yapılmasına ilişkin Belediye Meclisi kararının parktaki ağaçlara zarar vereceği nedeniyle mahalle komitesinin karşı çıkışı sonucunda bozulması verilebilir (Gergerlioğlu & Dibo, 2017: 1150). Bu örnek kentlilerin gerçekleşmesini istediği taleplerinin dikkate alınmakla kalmayıp gerçekleşmemesini istedikleri talepler üzerinden yönetim süreçlerine dâhil olmasını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Kentlilerin belediye bütçesinin belirli bir bölümünün nasıl kullanılacağına doğrudan karar vermesine olanak tanıyan katılımcı bütçe uygulamaları son dönemde Türkiye’de de hayata geçirilmiştir. Türkiye’nin birçok açıdan en büyük belediyesi olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2021 yılından itibaren katılımcı bütçe uygulamasını ‘Bütçe Senin’ başlığı ile hayata geçirmiştir. Bütçe Senin uygulaması, İstanbul’da yaşayanların proje önerdikleri ve önerilen projeler arasından seçim yaptıkları bir mekanizma sunmaktadır (İstanbul

Büyükşehir Belediyesi, t.y.). Uygulama sürecinde kent konseyleri, muhtarlıklar ile toplantılar yapılırken İstanbul Senin adlı mobil uygulama ve web sitesi de kullanılmış; fikir ve önerilerin alınmasında kullanılan araçlar çeşitlendirilmiştir. Ayrıca katılım sürecinden önce kentteki açık hava reklam alanları, sosyal medya, kurum bültenleri, basın yoluyla çağrılar yapılmıştır. 2022 bütçesi için 4.873 proje önerisi gelmiş, 191 proje oylamaya sunulmuş ve 147.683 kişi oy kullanmıştır. 2023 bütçesi için ise proje önerisi 4.711'e düşmesine karşın, oylamaya sunulan proje sayısı 230'a, oy kullananların sayısı ise 193.313'e yükselmiştir. Yatırım ve hizmet programı bütçesi içinden katılımcı bütçe ödeneği olarak ayrılan pay 2022 yılı bütçesinde %0,52, 2023 yılı yatırım ve hizmet programı bütçesinde %0,33, 2024 yılı yatırım ve hizmet programı bütçesinde ise %0,26 olmuştur (Arıkboğa, 2024: 24). Bütçeden ayrılan payın düşüklüğüne rağmen İstanbul gibi 16 milyon nüfuslu bir ölçekte kentlilerin yerel hizmet önceliklerinin belirlenmesinde söz sahibi olmasını sağladığı için önem arz eden bir uygulama olmuştur.

Şişli Belediyesi'nde katılımcı bütçe uygulaması "Benim Bütçem" adıyla hayata geçirilmiş ve mahalle temelli bir katılım modeline üzerine inşa edilmiştir. Süreç Şişli Belediyesi ve Şişli Kent Konseyi'nin birlikte yürüttüğü hazırlık çalışmasıyla başladıktan sonra ilçede yer alan 25 mahallede yaşayan yurttaşların doğrudan katılımı hedeflenmiştir. Katılım sürecinin ilk aşamasında mahalle toplantıları düzenlenerek mahalle sakinlerinin yerel hizmetlere ilişkin talepleri toplanmaktadır. Bu toplantılar aracılığıyla mahalle düzeyinde öncelikler belirlenmekte ve tartışma süreçleri yürütülmektedir. İkinci aşamada ise mahalle toplantılarında ortaya çıkan önerileri temsil etmek üzere Mahalle Katılımcı Bütçe Komiteleri seçilmektedir. Bu komiteler mahalle sakinlerinin taleplerini bir üst düzeye taşıyan temsil organları olarak işler görmekte ve önerileri ilçe ölçeğindeki Şişli Katılımcı Bütçe Konseyi'ne iletmektedir. Katılımcı Bütçe Konseyi ise mahallelerden gelen talepleri toplayarak belediyenin ilgili birimlerine aktarmakta ve alınan kararların uygulanıp uygulanmadığını izleyen bir kurul olarak çalışmaktadır. Sürecin organizasyonunda belediyenin müdürleri, belediye meclis üyeleri, kent konseyi, mahalle muhtarları, okul aile birlikleri, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler gibi çok paydaşlı bir yapı oluşturulmuştur (Şişli Belediyesi, 2021a). Şişli'deki katılımcı bütçe uygulamanın mali büyüklüğü incelendiğinde katılımcı bütçenin belediye bütçesi içinde kayda değer bir paya sahip olduğu görülmektedir. Şişli Belediyesi'nin 2022 yılı bütçesi yaklaşık 800 milyon TL olarak belirlenmiş, bunun 113 milyon TL'lik kısmı katılımcı bütçe kapsamında değerlendirilmiştir. Bu tutar toplam bütçenin yaklaşık %14'üne, belediyenin ücret ve zorunlu giderler dışındaki 219 milyon TL'lik yatırım ve faaliyet bütçesinin ise %51,56'sına karşılık gelmektedir (Şişli Belediyesi, 2021b: 5).

Şişli modelinin önemli özelliklerinden biri katılımın yalnızca öneri toplama aşamasında kalmaması ve mahalle temsilcilerinin karar süreçlerinde rol almasına imkân tanınması olmuştur. Mahalle toplantılarında belirlenen öncelikler müzakere ve oylama süreçlerinden geçirilerek nihai proje önerilerine dönüştürülmekte ve belediyenin yatırım programına dâhil edilmektedir. Uygulamanın bir diğer önemli yönü, sürecin mahalle temsilcileri aracılığıyla izlenebilmesi ve kararların uygulanma durumlarının takip edilmesidir. Bu yönüyle Şişli’de uygulanan katılımcı bütçe modeli, kentlilerin yerel hizmetlerde önceliklerini sunmasına katkı vermenin yanı sıra belediye yönetimi ile kent sakinleri arasında sürekli bir müzakere ve geri bildirim mekanizmasını da oluşturmuştur. Üstelik yatırım ve faaliyet bütçesinin yarısından fazlasının bu yolla kullanılması da önem taşımaktadır.

Bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de yerel katılım mekanizmalarının hem hukuki hem de uygulama düzeyinde belirli bir gelişim yoluna girdiği anlaşılmaktadır. Hukuki metinlerle katılımın kurumsal çerçevesi oluşturulurken, uygulamada katılımın gerçek etkisi yerel yönetimlerin geliştirdiği özgün modeller üzerinden ortaya çıkmaktadır. Nilüfer Belediyesi örneğinde mahalle komiteleri aracılığıyla mahalle ölçeğinde temsil ve müzakere süreçleri güçlendirilirken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Şişli Belediyesi örneklerinde katılım doğrudan bütçe ve yatırım kararlarını etkileyen bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum Türkiye’de katılımın tek tip bir model üzerinden değil, farklı araçlarla geliştiğini göstermektedir. Ayrıca bu uygulamalar katılımın yalnızca görüş bildirme ya da danışma düzeyinde kalmadığı; bazı durumlarda hizmet önceliklerinin belirlenmesi, yatırım kararlarının şekillendirilmesi ve hizmet uygulanma süreçlerinin izlenmesi gibi daha ileri aşamalara da ulaşabildiğini ortaya koymaktadır. Bunun birlikte katılımın sürdürülebilirliği, bütçeden ayrılan payın büyüklüğü, temsil çeşitliliği ve karar süreçlerine etkisi gibi faktörler katılımın gerçek gücünü yansıtan temel göstergeler olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de katılımın geleceği, mevcut hukuki çerçevenin ötesinde yerel yönetimlerin katılımı ne ölçüde karar ve hizmet üretim süreçlerine entegre edebildiğine bağlı olarak şekillenecektir.

3. Kentsel Bir Hizmet Olarak Atık Yönetimi ve Mevcut Katılım Boyutları

Nüfus artışı, kentleşmenin hızlanması ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile birlikte kentlerde oluşan atık miktarı önemli ölçüde artmış, böylece atık yönetimi modern kentlerde yerel yönetimlerin sorumluluk alanına giren temel hizmetlerden biri haline gelmiştir. Günümüzde atık yönetimi; atıkların yalnızca toplanması ve bertaraf edilmesi meselesi olmaktan çıkarak atık oluşumunun azaltılması, geri dönüşüm ve çevresel etkilerin azaltılması gibi çok boyutlu bir hizmet alanı olarak ele alınmaktadır (Wilson, 2007: 200- 202). Bu nedenle

atık yönetimi, kentsel çevre kalitesi, halk sağlığı ve sürdürülebilirlik politikaları açısından kritik bir öneme sahiptir.

Geleneksel yaklaşımlarda atık yönetimi büyük ölçüde belediyelerin teknik kapasitesi ile yürütülen bir hizmet olmuştur. Bu anlayışta yerel yönetimler atıkları toplayan, taşıyan ve bertaraf eden kurumlar olarak konumlanmıştır. Ancak günümüzde atık yönetimi yalnızca teknik bir altyapı veya lojistik hizmeti olarak değerlendirilmemektedir. Atıkların kaynağında ayrıştırılması, geri dönüşüm oranlarının artırılması ve çevresel etkilerin azaltılması gibi hedefler, kentlilerin davranışlarını doğrudan ilgilendirmektedir. Bu nedenle atık yönetimi, kentlilerin günlük yaşam pratikleri ile yakından ilişkili bir hizmet alanı haline gelmiştir (Guerrero, Maas & Hongland, 2013: 222). Bu durum atık yönetiminde yurttaş katılımını önemli bir unsur haline getirmiştir.

Atık yönetimi hizmet üretiminde katılımın en yaygın biçimi, atıkların kaynağında ayrıştırılması uygulamaları olmuştur. Geri dönüşüm sistemlerinin etkin şekilde çalışabilmesi için hanelerin ve işletmelerin atıkları farklı kategorilerde ayrıştırması gerekmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin kurduğu altyapı sistemleri ile kentlilerin gündelik davranışları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Katılımın bu boyutu, kentsel hizmetlerin yalnızca kamu kurumları tarafından sunulan bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda kentlilerin katkısı ile yürütülen bir süreç olduğunu bir kez daha göstermektedir. Bununla birlikte atık yönetiminde katılım yalnızca bireysel davranışlarla sınırlı değildir. Son yıllarda bazı belediyeler atık yönetimi politikalarının belirlenmesi sürecinde de yurttaşların görüşlerine başvurmaktadır. Çevre çalıştayları, yerel çevre komisyonları ve dijital katılım platformları aracılığıyla kentlilerin önerileri alınmakta ve atık yönetimi politikalarının geliştirilmesinde dikkate alınmaktadır. Bu tür uygulamalar, atık yönetiminin toplumsal katılım gerektiren bir yönetim alanı olduğunu göstermektedir.

Atık yönetimi süreçlerinde dikkat çeken bir diğer unsur ise geri dönüşüm sektöründe faaliyet gösteren kayıt dışı emek biçimleri olmuştur. Birçok kentte “kâğıt toplayıcılar” olarak adlandırılan geri dönüşüm işçileri, özellikle ambalaj atıklarının toplanması ve geri kazanımında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kişiler genellikle resmi atık yönetimi sisteminin dışında çalışmakta, ancak kentteki geri dönüşüm oranlarının artmasına fiilen katkı sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde geri dönüşüm faaliyetlerinin önemli bir bölümü bu tür informal çalışanlar tarafından yürütülmektedir (UN- Habitat, 2010: 22). Buna karşın bu grupların çalışma koşulları çoğu zaman güvencesiz olmakla birlikte yerel yönetim politikalarında yeterince yer bulamamaktadır. Ancak son yıllarda bazı kentlerde geri dönüşüm işçilerinin kooperatifler aracılığıyla sisteme dâhil edilmesi ve belediyelerle işbirliği içinde çalışmalarını yönünde

çeşitli girişimler ortaya çıkmıştır. Bu tür uygulamalar, atık yönetiminde hem sosyal hem de çevresel sürdürülebilirliğin birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye’de atık yönetimi alanındaki hukuki çerçeve büyük ölçüde 2872 sayılı Çevre Kanunu ile belirlenmiştir. Kanun, çevrenin korunması ve sürdürülebilir bir çevre yönetiminin sağlanması amacıyla atıkların kontrolü, geri kazanımı ve bertarafına ilişkin genel ilkeleri ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yerel yönetimler, atıkların toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi konusunda sorumluluklara sahiptir. Aynı kanun ayrıca; çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkının esas olduğunu, yerel yönetim birimlerinin meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü olduğu olduğunu belirtmektedir (Çevre Kanunu, 1983, md. 3). Atık yönetimine ilişkin daha ayrıntılı düzenlemeler ise Atık Yönetimi Yönetmeliği (2015) ile belirlenmiştir. Yönetmelik, atıkların kaynağından ayrı toplanması, geri kazanım süreçlerinin geliştirilmesi ve çevresel risklerin azaltılması gibi hedefleri içermektedir. Bu düzenlemeler, yerel yönetimlerin atık yönetimini yalnızca temizlik hizmeti olarak değil, daha geniş bir çevre politikası çerçevesinde ele almasını gerektirmektedir. Sıfır Atık Yönetmeliği (2019) ise atık yönetim süreçlerinde çevre ve insan sağlığının ve tüm kaynakların korunmasını hedefleyen sıfır atık yönetim sisteminin kurulmasına, yaygınlaştırılmasına, geliştirilmesine, izlenmesine, finansmanına, kayıt altına alınarak belgelendirilmesine ilişkin genel ilke ve esasların belirlenmesi amacıyla yayımlanmıştır. Bu yönetmelikte idari, mali ve teknik açıdan verimlilik, sürdürülebilirlik ve halkın katılımı ilkelerinin esas alınması gerektiği belirtilerek katılımın önemine vurgu yapılmıştır (Sıfır Atık Yönetmeliği, 2019, md. 5).

Son yıllarda Türkiye’de atık yönetimi alanında farkındalık oluşturmayı hedefleyen çeşitli ulusal ve yerel uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalardan en bilineni Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın başlattığı Sıfır Atık yaklaşımıdır. Sıfır Atık politikası, atık oluşumunun azaltılmasını, atıkların kaynağında ayrıştırılmasını ve geri dönüşüm oranlarının artırılmasını hedeflenmektedir. Bu kapsamda belediyeler tarafından geri dönüşüm kutularının yaygınlaştırılması, atık getirme merkezlerinin kurulması ve geri dönüşüm kampanyalarının düzenlenmesi gibi çalışmalar yürütülmektedir. Atık getirme merkezleri, vatandaşların cam, plastik, metal, elektronik atık veya atık yağ gibi farklı türdeki atıkları aynı şekilde teslim edebilecekleri alanlar olarak tasarlanmıştır. Bu merkezler aracılığıyla hem geri dönüşüm oranlarının artırılması hem de kentlilerin atık yönetimi süreçlerine katılımının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Beraber gerçekleştirdikleri çalışmada Hoornweg ve Bhada-Tata (2012: 20) kentlerde geri dönüşüm altyapısının gelişmesinin,

vatandaşların atık yönetimine katılımını artırdığını ve atık miktarının azaltılmasına katkı sağladığını belirtmektedir.

Atık yönetiminin değişen yapısında yerel yönetimler yalnızca hizmet sağlayıcı değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık oluşturan aktörler olarak da rol üstlenmektedir. Birçok belediye geri dönüşüm kampanyaları, eğitim programları, atık ayrıştırma uygulamaları ve çevre bilincini artırmaya yönelik etkinlikler düzenlemektedir. Okullarda gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri, mahalle ölçeğinde yürütülen bilgilendirme çalışmaları ve geri dönüşüm noktalarının yaygınlaştırılması bu faaliyetler arasında yer almaktadır. Bu tür çalışmalar, kentlileri atık yönetimi süreçlerine aktif olarak katılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte atık yönetimde katılım süreçlerinin çeşitli sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle atıkların kaynağından ayrıştırılması gibi uygulamalar, büyük ölçüde kişilerin gündelik davranışlarına bağlıdır. Bu nedenle geri dönüşüm sistemlerinin etkinliği yalnızca teknik altyapı değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık düzeyine de bağlıdır. Kentlilerin geri dönüşüm alışkanlıklarının yeterince gelişmemiş olması, birçok belediyede kurulan ayrıştırma sistemlerinin istenilen düzeyde çalışmasını zorlaştırabilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda geri dönüşüm altyapısının yetersizliği veya atıkların toplanma süreçlerindeki koordinasyon sorunları da katılımın etkinliğini azaltabilmektedir.

Bir diğer sınırlılık ise katılımın çoğu zaman davranışsal düzeyde kalmasıdır. Yerel yönetimler atık yönetimde vatandaşların atık ayrıştırması gibi pratiklere katılımını teşvik etse de politika oluşturma süreçlerine katılım oldukça sınırlıdır. Atık yönetimi planlarının hazırlanması, bertaraf yöntemlerinin belirlenmesi veya geri dönüşüm politikalarının geliştirilmesi gibi konular çoğu zaman teknik ve idari karar süreçleri içerisinde şekillenmektedir. Bu durum, atık yönetimde katılımın daha çok uygulama aşamasında gerçekleşmesine yol açmaktadır.

Dünyada örnekleri incelendiğinde dikkat çeken uygulamalardan biri Seul'da uygulanan "Attığın Kadar Öde" sistemi olmuştur. Bu sistemde apartmanlara yerleştirilen akıllı konteynerler sayesinde vatandaşların attığı gıda artıkları tartılmakta ve her hanenin atık miktarı kayıt altına alınmaktadır. Yurttaşlar attıkları atık miktarı kadar ücret ödemektedir. Daha az atık üreten haneler daha az ücret ödediği için sitem yurttaşları gıda israfını azaltmaya ve atıkları doğru bir şekilde ayrıştırmaya yönlendirmektedir. Bu uygulama ile gıda atıklarının kazanım oranının %90'ın üzerine çıktığı belirtilmektedir (Lee vd., 2024). Japonya'da bulunan Kamikatsu kasabasında ise radikal bir sıfır atık uygulamasına imza atılmıştır. Kasabalılar atıklarını geri dönüşüm merkezine kendileri getirerek ve atıkları 45 farklı kategoriye ayrıştırmaktadır. Bu uygulama ekonomik teşvik yerine toplumsal sorumluluk ve çevre bilinci üzerinden

kurgulanmıştır. Kamikatsu’da geri dönüşüm oranı %80’inin üzerine çıktığı belirtilmektedir (Fagerholm vd., 2025). Slovenya’nın başkenti Ljubljana ise Avrupa’da sıfır atık yaklaşımını ilk uygulayan başkent olmuştur. Ljubljana Belediyesi tarafından binalara ayrı ayrı konteynerler verilerek organik atık, geri dönüştürülebilir atık ve diğer atıkların kaynağında ayrıştırılması zorunlu hale getirilmiştir. Böylece atıkların merkezi tesislerde ayrıştırılması yerine hane düzeyinde ayrıştırılması sağlanmıştır. Bu uygulama ile kentteki dönüşüm oranı %10 seviyesinden %60 seviyesine çıkmıştır (Zero Waste Europe, 2018). Bu örnekler, atık yönetiminde katılımın yalnızca gönüllülük üzerinden değil, aynı zamanda kurumsal düzenleme, altyapı yatırımı ve davranışsal teşvik mekanizmaları ile desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Atık yönetimi, katılımın doğrudan etki ettiği alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bu durum Ostrom’un ortaya koyduğu “birlikte üretim” yaklaşımı ile açıklanabilmektedir. Buna göre hizmetlerin etkinliği, kamu görevlileri ile yurttaşlar arasında kurulan işbirliğine bağlıdır. Atık yönetimi bu yaklaşımın en somut örneklerinden biri olmaktadır. Yerel yönetimler atıkların toplanması ve bertaraf edilmesi için gerekli altyapıyı kurarken, kentliler de atıkları kaynağında ayrıştırarak veya geri dönüşüm süreçlerine katılarak hizmetin üretimine katkı sağlamaktadır. Gerçekleştirilen çalışmalarda da atık yönetiminin başarısının büyük ölçüde toplumun katılımına bağlı olduğu belirtilmektedir (Wilson, 2007: 199; Guerrero vd., 2013: 223; Un- Habitat, 2010: 14-16). Bu durum, kentsel hizmetlerde katılımın yalnızca bir demokratik bir hak olmadığını, aynı zamanda hizmetin etkinliği açısından da belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu nedenle atık yönetimi, katılımın bu alandaki kentsel hizmetlerin tasarımından uygulanmasına kadar uzanan çok katmanlı yapısını içeren bir model kurgulamak için uygun bir alan sunmaktadır.

4. Model Önerisi: Katılımcı Kentsel Atık Yönetimi

Bir önceki bölümde tartışıldığı üzere kentsel atık yönetimi teknik bir hizmet olmanın ötesinde anlam ifade etmektedir. Atık üretiminin, tüketim alışkanlıkları ve gündelik yaşam pratikleri ile doğrudan ilişkili yapısından dolayı sistemlerin başarısı sadece belediyelerin kurduğu toplama ve bertaraf altyapısına bağlı değildir. Kentlilerin davranışları, ekonomik teşvikler, kurumsal koordinasyon ve kullanılan teknolojiler de sistemin işleyişini doğrudan etkilemektedir. Bu durum atık yönetiminin çok aktörlü ve çok boyutlu bir yönetim alanı olduğu göstermektedir.

Mevcut uygulamalar incelendiğinde atık yönetimi politikalarının çoğu zaman tek bir boyuta odaklandığı görülmektedir. Bazı kentlerde teknik altyapı güçlü olmasına rağmen toplumsal katılım düşük kalmakta, bazı durumlarda ise

geri dönüşüm kampanyaları yürütülmesine rağmen ekonomik sürdürülebilirlik sağlanamamaktadır. Benzer şekilde kurumlar arası koordinasyon zayıf olduğu durumlarda atık yönetimi sistemleri parçalı bir yapı göstermektedir. Bu nedenle atık yönetiminin yalnızca teknik çözümler üzerinden ele alınması çoğu zaman yeterli olmamaktadır.

Bu çalışmada önerilen Katılımcı Kentsel Atık Yönetimi Modeli, atık yönetimini bir bütün olarak ele almayı amaçlamaktadır. Model, atık yönetiminin etkin şekilde yürütülebilmesi için dört temel boyutun birlikte değerlendirilmesi gerektiğini varsaymaktadır. Bu boyutlar yönetim, ekonomi, sosyal yapı ve teknoloji olarak belirlenmiştir. Modelin temel varsayımı, bu dört unsurun birbirini tamamlayan bir yapı oluşturduğudur. Bu unsurlardan birinin zayıf kaldığı durumlarda atık yönetimi sisteminin etkinliği de sınırlı kalacaktır.

Modelde yönetim boyutu, atık yönetimi süreçlerinde yer alan aktörler arasındaki koordinasyon ve karar alma mekanizmalarını ifade etmektedir. Ekonomik boyut, geri dönüşüm faaliyetlerinin finansal sürdürülebilirliği ve teşvik mekanizmaları ile ilişkilidir. Sosyal boyut, kentlilerin katılımı, farkındalık düzeyi ve gündelik davranış pratiklerini kapsamaktadır. Teknoloji boyutu ise atıkların toplanması, ayrıştırılması ve geri kazanımı için kullanılan teknik altyapıyı ifade etmektedir. Bu dört unsur birlikte ele alındığında atık yönetiminin yalnızca bir temizlik hizmeti değil, çok boyutlu bir kentsel yönetim alanı olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Bu çerçevede geliştirilen model, atık yönetiminde katılımın hangi alanlarda ortaya çıktığını ve sistemin hangi unsurlar üzerinden güçlendirilebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Aşağıda modelin dört temel sütunu ayrı ayrı ele alınmaktadır.

4.1. Yönetişim Sütunu: Mahalle Temelli Karar Alma ve Katılım

Atık üretiminin ve ayrıştırma davranışının doğrudan hane ve mahalle düzeyinde gerçekleşmesi, karar süreçlerinin de bu ölçekte örgütlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle model, her mahallede farklı paydaşların temsil edildiği Atık Komiteleri kurulmasını öngörmektedir. Bu komiteler mahallede yaşayan gönüllü sakinler, esnaf temsilcileri ve belediyenin ilgili birimlerinden görevlendirilecek temsilcilerden oluşacaktır. Böylece atık yönetimi yalnızca belediyenin yürüttüğü bir hizmet olmaktan çıkacak, mahalle ölçeğinde ortak bir sorumluluk alanına dönüşecektir.

Mahalle komitelerinin temel görevlerinden biri, atık yönetimine ilişkin yerel önceliklerin belirlenmesi olacaktır. Her mahallenin fiziksel yapısı, nüfus yoğunluğu ve tüketim alışkanlıkları farklı olduğu için konteyner yerleşimleri, toplama saatleri veya ayrıştırma uygulamalarının biçimi gibi konularda tek

tip çözümler her zaman etkili olmayabilir. Mahalle komiteleri, yerel ihtiyaçları doğrudan gözlemleyen aktörlerden oluştuğu için bu konularda daha gerçekçi kararlar alınmasını sağlayabilir. Örneğin bir mahallede konteynerin yerinin değiştirilmesi veya toplama saatlerinin düzenlenmesi gibi kararlar komite toplantılarında tartışılarak belediyeye önerilebilir.

Atık yönetimi politikalarının kalıcı hale gelebilmesi için çevre bilincinin erken yaşlarda gelişmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle mahalle ölçeğinde yürütülen çalışmaların eğitim kurumları ile ilişkilendirilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda okullarda “Atık Yönetimi Kulüpleri” kurulması ve bu kulüplerin belediyelerin çevre yönetimi birimleri ve mahalle atık komiteleri ile koordinasyon içinde çalışması önerilmektedir. Bu kulüpler aracılığıyla öğrencilerin geri dönüşüm süreçlerine katılması sağlanabilir. Öğrenciler hem okul içindeki atık ayrıştırma faaliyetlerini organize edebilir hem de mahallede yürütülen çalışmalara katılabilir. Böylece okullar yalnızca eğitim verilen kurumlar olmaktan çıkarak çevresel farkındalık çalışmalarının ve katılımın bir parçası haline gelebilir.

Yoğun ticari faaliyetlerin bulunduğu mahallelerde işyerleri, iş hanları ve ofis kompleksleri önemli miktarda atık üretmektedir. Bu nedenle model, belirli bir çalışan sayısının üzerindeki işletmelerin mahalle atık yönetimi süreçlerine kurumsal aktör olarak dâhil edilmesini önermektedir. Bu kapsamda mahalle atık komitelerinde bu işletmelerin ve iş merkezlerinin temsilcilerinin de yer alması sağlanmalıdır. Böylece işyerlerinin atık ayrıştırma uygulamalarına uyumu artırılabilir ve ticari alanlarda oluşan atıkların geri dönüşüm sistemine entegrasyonu kolaylaşabilir. Büyük ölçekli plazalar ve alışveriş merkezleri gibi yapıların kendi içlerinde ayrıştırma sistemleri kurmaları ve elde edilen verileri mahalle komiteleri ile paylaşmaları mahalle ölçeğinde bütüncül bir atık yönetimi planlamasının yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu yaklaşım kentlilerin kentsel hizmetler üzerindeki söz hakkını güçlendirmektedir. Atık yönetimi sürecine katılan mahalle sakinleri yalnızca hizmetin alıcısı değil, aynı zamanda bu hizmetin şekillenmesinde rol oynayan aktörler haline gelecektir. Böylece atık yönetimi politikaları toplumsal meşruiyet kazanırken, kentlilerin çevresel sorumluluk bilincinin de güçlenmesi mümkün hale gelecektir.

4.2. Ekonomi Sütunu: Finansal Teşvik

Modelin ikinci sütunu, atık ayrıştırma davranışını teşvik edecek ekonomik ve dijital araçların geliştirilmesini içermektedir. Atık yönetimi politikalarının başarısı büyük ölçüde kentlilerin günlük alışkanlıklarını değiştirebilmesine bağlı olmaktadır. Bu nedenle model, katılımı yalnızca kurallar ve çağrılarla değil, somut teşvik mekanizmalarıyla desteklemeyi önermektedir. Bu kapsamda

modelde öngörülen temel araçlardan biri “atık para” sistemidir. Bu sistemde haneler geri dönüştürülebilir atıkları ayrıştırarak sisteme teslim ettiklerinde belirli bir puan kazanacak, bu puanlar ise belediye hizmetlerinde veya yerel işletmelerde kullanılabilir bir teşvik mekanizmasına dönüşecektir. Türkiye’de son yıllarda bazı belediyelerde uygulanan benzer girişimlerin, standart bir platform altında birleştirilmesi bu modelin önemli bir adımı olarak görülmektedir.

Ekonomik teşviklerin bir diğer boyutu ise vergilendirme uygulamalarıdır. Atık ayrıştırma oranı yüksek olan hanelerin ve işyerlerinin çevre temizlik vergisinde indirim elde etmesi ya da belirli ölçüde muafiyet kazanması gibi uygulamalar, çevre dostu davranışların ödüllendirilmesine katkı sağlayabilir ve atık yönetimine ekonomik bir motivasyon kazandırabilir.

4.3. Sosyal Sütun: Sosyal İçerme

Model, atık yönetimini aynı zamanda sosyal bir alan olarak ele almaktadır. Türkiye’de geri dönüşüm faaliyetlerinin önemli bir bölümü kayıt dışı çalışan sokak toplayıcıları tarafından yürütülmektedir. Bu durum bir yandan geri dönüşüm oranlarının artmasına katkı sağlarken, diğer yandan sosyal ve hukuki sorunlar doğurmaktadır. Model, sokak toplayıcılarının sistem dışına itilmesi yerine belediye bünyesinde yeniden tanımlanan bir rol ile sürece dâhil edilmesini önermektedir. Sokak toplayıcılarının ‘Atık Elçisi’ olarak kuracakları bir kooperatif vasıtasıyla sistemde yer almaya devam etmesine paralel olarak belediyeler tarafından eğitim ve ekipman desteği sağlanmalıdır. Böylece bu kişiler hem kayıtlı iş gücüne dönüşebilir hem görevlerini daha iyi koşullarda sürdürebilir hem de mahallelerde geri dönüşüm konusunda farkındalık yaratılmasına katkı sağlayabilir. Böylece hem sosyal içerme güçlenecek hem de mevcut deneyim ve bilgi birikimi sistem içinde değerlendirilmiş olacaktır.

Sosyal sütun aynı zamanda atık yönetimi konusunda toplumsal farkındalığın geliştirilmesini de içermektedir. Okullarda yürütülecek eğitimler, mahalle ölçeğinde gerçekleştirilecek bilgilendirme çalışmaları ve belediyeler tarafından geliştirilecek farkındalık kampanyaları, atığın kaynağında ayrıştırılması ve geri dönüşüm süreçlerine gönüllü katılımının artmasına katkı sağlayabilecek araçlar olarak değerlendirilecektir. Ancak sosyal sütunun bir diğer boyutu ise katılımın yalnızca bilgilendirme kampanyaları ile sınırlı kalmamasıdır. Çoğu uygulamada atık ayrıştırma konusunda yürütülen çalışmalar bilgilendirme materyali dağıtımı veya seminerle sınırlı kalabilmektedir. Oysa davranış değişiminin gerçekleşmesi için kentlilerin sürece doğrudan katılabilecekleri deneyim alanlarının oluşturulması önem taşımaktadır. Bu nedenle, mahallelerde kompost atölyeleri, tamir kafeleri gibi geri dönüşüm temalı etkinliklerin

düzenlenmesi önerilmektedir. Bu tür etkinlikler atık konusunu gündelik hayatın bir parçası haline getirerek kentliler arasında yeni bir çevresel kültürün oluşmasına katkı sağlayabilir.

4.4. Teknoloji Sütunu: Uygulama Araçları ve Altyapı

Modelin hayata geçirilebilmesi için kurumsal ve sosyal mekanizmaların teknolojik araçlarla desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ilk araç akıllı konteyner sistemleridir. Sensörlerle donatılmış konteynerler doluluk oranını ölçerek belediyelerin toplama planlarını daha verimli hale getirebilir. Aynı zamanda atık türlerinin analiz edilmesi sayesinde ayrıştırma oranları hakkında veri elde etmek mümkün hale gelir.

Bir diğer önemli araç ise mobil katılım uygulamasıdır. Bu uygulama aracılığıyla kentliler geri dönüşüm puanlarını takip edebilir, mahallelerinin ayrıştırma performansını görebilir ve atık yönetimi ile ilgili sorunlarını belediyelere ve atık komitelerine bildirebilir. Böylece hem şeffaflık artar hem de kentlilerin sürece katılımı kolaylaşır.

Dijitalleşmenin atık yönetimi sistemlerinde önemli bir rol oynaması, teknolojiye erişimi sınırlı olan kesimlerin süreç dışında kalma riskini de beraberinde getirmektedir. Dijital okuryazarlığı düşük grupların katılımının sağlanması için Atık Komiteleri bünyesinde temel dijital okuryazarlık eğitimleri verilmesi önerilmektedir. Bu eğitimler sayesinde mahalle sakinlerinin sürece dâhil olması sağlanırken atık yönetimi süreçlerinin yalnızca teknoloji erişimi yüksek gruplar tarafından şekillendirilmesi önlenerek daha kapsayıcı bir model oluşumuna katkı sağlanacaktır.

4.5. Beklenen Çıktılar ve Performans Göstergeleri

Önerilen modelin başarısı belirli performans göstergeleri üzerinden değerlendirilebilir. Çevresel açıdan bakıldığında modelin en önemli hedeflerinden biri depolama alanlarına gönderilen atık miktarının azaltılmasıdır. Ayrıştırma oranlarının artmasıyla birlikte düzenli depolama sahasına giden atık miktarında belirgin bir düşüş sağlanması beklenmektedir.

Ekonomik açıdan ise geri dönüştürülebilir malzemelerin yeniden ekonomiye kazandırılması ve lojistik maliyetlerinin azalması önemli kazanımlar sağlayabilir. Atıkların kaynağında ayrıştırılması toplama ve taşıma süreçlerini daha verimli hale getirirken, geri dönüşümden elde edilen hammaddeler belediyeler için ek gelir yaratabilir.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde ise modelin en önemli çıktılarından biri kentlilerin atık yönetimi başta olmak üzere kentsel hizmetlere ilişkin

farkındalığının artmasıdır. Mahalle atık komiteleri, atölye çalışmaları ve dijital platform aracılığıyla kurulan etkileşim, kent sakinlerinin kentsel yönetimine olan ilgisini güçlendirebilir. Bu süreç aynı zamanda mahalle dayanışmasını arttırarak kent yaşamının sosyal boyutuna da katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak önerilen model, atık yönetimini katılım, teşvik ve sosyal içermeye mekanizmalarıyla desteklenen çok boyutlu bir yönetişim alanı olarak ele almaktadır. Mahalle ölçeğinde örgütlenen karar süreçleri, ekonomik teşvik araçları ve sosyal katılım mekanizmaları bir araya geldiğinde atık yönetiminin daha sürdürülebilir ve etkili bir biçimde yürütülmesi mümkün hale gelecektir. Bu yaklaşım, yerel yönetimlerin çevresel sorunlarla mücadele ederken aynı zamanda demokratik katılımı güçlendiren yeni politika araçları geliştirebileceğini göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Kentlerde kamu hizmetlerinin sunumu uzun süre teknik ve idari bir faaliyet olarak ele alınmış, hizmet planlaması ve yürütülmesi büyük ölçüde kamu kurumlarının uzmanlık kapasiteleri ve alanları içinde değerlendirilmiştir. Ancak son otuz yılda kamu yönetimi literatüründe ortaya çıkan yönetim yaklaşımları bu anlayışı önemli ölçüde değiştirmiştir. Günümüzde kentsel hizmetlerin yalnızca kamu kurumları tarafından üretilen çıktılar olarak değerlendirilmesi yeterli görülmemektedir. Hizmet üretim süreçlerinde yurttaşların, sivil toplum kuruluşlarının ve farklı yerel aktörlerin rolü giderek daha fazla tartışılmaktadır. Bu dönüşümün görünür hale geldiği hizmet alanlarından biri de atık yönetimi olmuştur.

Atık yönetimi kentlerde teknik altyapı, finansman, davranış değişikliği ve yönetsel koordinasyon gibi farklı boyutları aynı anda içeren bir kamu hizmetidir. Bu nedenle yalnızca teknik kapasitenin artırılmasıyla yönetilebilecek bir alan olmamıştır. Atıkların ayrıştırılması, geri dönüşüm oranlarının yükseltilmesi ve atık oluşumunun azaltılması gibi hedefler doğrudan yurttaş davranışları ile ilişkilidir. Bu durum atık yönetimini klasik belediye hizmetlerinden ayıran önemli bir özelliktir. Dolayısıyla atık yönetimi politikalarının başarıya ulaşması büyük ölçüde katılım mekanizmalarının etkinliğine bağlıdır.

Bu çalışma kentsel hizmetlerde katılım meselesini atık yönetimi üzerinden ele alarak katılımın hizmet üretim süreçlerine nasıl entegre edilebileceğini tartışmayı amaçlamıştır. Çalışmada öncelikle katılım ve yönetişim literatürü ele alınmış, Arnstein'in katılım merdiveni yaklaşımı, Ostrom'un birlikte üretim kavramı ve yönetişim literatüründeki tartışmalar çerçevesinde katılımın kamu hizmetlerinin niteliği üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bu kuramsal tartışmanın ardından farklı kentlerde geliştirilen katılım uygulamaları incelenmiş ve katılımın kentsel

hizmetlere nasıl yansıdığı çeşitli örnekler üzerinden ortaya konulmuştur. Barcelona'daki dijital katılım platformu Decidim, Seul'da kullanılan mobil oylama uygulamaları, Medellin'de gerçekleştirilen kentsel projeler ve çeşitli kentlerde uygulanan çevresel yönetim modelleri katılımın kentsel hizmet üretiminde farklı biçimlerde kullanılabildiğini göstermektedir.

Türkiye bağlamında ise katılımın hukuki ve kurumsal çerçevesi incelenmiştir. Özellikle belediye mevzuatı, kent konseyleri ve katılımcı bütçe uygulamaları üzerinden yerel yönetimlerde katılımın mevcut durumu değerlendirilmiştir. Türkiye'de katılım mekanizmalarından kurumsallaşmış olanların olduğu görülmekle birlikte bu mekanizmaların uygulamada her zaman aynı düzeyde etkili olmadığı da dikkat çekmektedir. Katılım çoğu zaman danışma süreçleri ile sınırlı kalabilmekte ve karar alma süreçlerine doğrudan etki eden mekanizmaların sayısı sınırlı olmaktadır. Bununla birlikte bazı belediyelerde geliştirilen uygulamalar katılımın kentsel hizmetler açısından önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir.

Çalışmanın son bölümünde bu tartışmalardan hareketle kentsel atık yönetiminde katılımı güçlendirmeyi amaçlayan bir model önerilmiştir. Önerilen model dört temel sütun üzerine kurulmaktadır: yönetim, ekonomi, sosyal boyut ve teknoloji. Yönetişim boyutu karar alma süreçlerinin şeffaf ve katılımcı biçimde yürütülmesini ifade ederken; ekonomi boyut teşvik mekanizmalarının ve finansal araçların kullanılmasını içermektedir. Sosyal boyut yurttaş davranışlarının dönüştürülmesine yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları ile birlikte sosyal kapsayıcılığı ifade etmektedir. Teknolojik boyut ise dijital platformlar ve veri temelli yönetim araçlarının kullanımını içermektedir. Bu dört boyutun birlikte ele alınması katılımın yalnızca danışma süreçleri ile sınırlı kalmamasını, kentsel hizmetlerin planlanması ve uygulanması süreçlerine daha güçlü biçimde entegre edilmesini mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak kentsel atık yönetimi yalnızca teknik bir mesele değil, aynı zamanda yönetsel ve toplumsal bir süreçtir. Bu nedenle atık yönetimi politikalarının başarıya ulaşabilmesi için yurttaşların yalnızca hizmetlerin kullanıcıları olarak değil, aynı zamanda hizmet üretim sürecinin parçası olarak görülmesi ve buna göre konumlanmalarının sağlanması gerekmektedir. Katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi hem çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine hem de yerel yönetimlerin demokratik meşruiyetinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışma kapsamında önerilen modelin yerel yönetimlerin katılım politikalarına yönelik olarak atık yönetimi ve diğer hizmet alanlarında yeni tartışmaların geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

Kaynakça

- Arıkboğa, Ü. (2024). Belediyelerde katılımcı bütçe: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 33(4), 1–35. <https://izlik.org/JA75EN66TW>
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Atık Yönetimi Yönetmeliği. (2015, 2 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 29314).
- Barandiaran, X. E., Calleja-López, A., Monterde, A., & Romero, C. (2024). Decidim, a technopolitical network for participatory democracy: Philosophy, practice and autonomy of a collective platform in the age of digital intelligence. Springer.
- Belediye Kanunu (Kanun No. 5393). (2005, 13 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 25874).
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (Kanun No. 4982). (2003, 24 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 25269).
- Blanco, C., & Kobayashi, H. (2009). Urban transformation in slum districts through public space generation and cable transportation at northeastern area: Medellin, Colombia. *The Journal of International Social Research*, 2(8), 75–90.
- Cabannes, Y. (2004). Participatory budgeting: A significant contribution to participatory democracy and local governance. *Environment and Urbanization*, 16(1), 27–46. <https://doi.org/10.1177/095624780401600104>
- Castells, M. (2020). Kent, sınıf, iktidar (A. Türkün, Çev.; 3. basım.). Phoenix Yayınevi.
- City of Amsterdam. (2020). New Amsterdam climate: Amsterdam climate neutral roadmap 2050.
- Çarık, Ş. (2021). Koronavirüs salgınının yazılı basına etkileri üzerine bir inceleme. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (6), 97–110.
- Çevre Kanunu (Kanun No. 2872). (1983, 11 Ağustos). Resmî Gazete (Sayı: 18132).
- Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun (Kanun No. 3071). (1984, 10 Kasım). Resmî Gazete (Sayı: 18571).
- Fagerholm, A.-S., Haller, H., Warell, A., & Hedvall, P.-O. (2025). Zero waste for all? Sustainable practices in a small-scale zero waste community from a universal design perspective. *Sustainability*, 17(9), 4092. <https://doi.org/10.3390/su17094092>
- Gergerlioğlu, U., & Dibo, M. (2017). Avrupa ülkeleri ve Türkiye uygulamaları kapsamında katılımcı bütçeleme yaklaşımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1142–1154. <https://doi.org/10.17755/esosder.305408>

- Göymen, K. (2004). Yerel kalkınma önderi ve paydaşı olarak belediyeler. Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Guerrero, L. A., Maas, G., & Hogland, W. (2013). Solid waste management for cities in developing countries. *Waste Management*, 33(1), 220–232. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2012.09.008>
- Hoornweg, D., & Bhada-Tata, P. (2012). What a waste: A global review of solid waste management. World Bank.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (t.y.). Bütçe senin, karar senin. <https://www.docdroid.net/ZPsHsZM/butce-senin-karar-senin-pdf>
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (Kanun No. 5018). (2003, 24 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 25326).
- Karaoğlan, B. (2025). Sürdürülebilir kent yönetimi: Yerel politikaların küresel ve yerel yönetim bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 9(2), 780–798.
- Kent Konseyi Yönetmeliği. (2006, 8 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 26313).
- Lee, E., Shurson, G., Oh, S.-H., & Jang, J.-C. (2024). The management of food waste recycling for a sustainable future: A case study on South Korea. *Sustainability*, 16(2), 854. <https://doi.org/10.3390/su16020854>
- Lefebvre, H. (2018). Şehir hakkı (I. Ergüden, Çev.; 3. basım.). Sel Yayıncılık.
- Nilüfer Belediyesi. (t.y.). Mahalle komiteleri. <https://www.nilufer.bel.tr/icerik/mahalle-komiteleri>
- Norris, P. (2001). Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the internet worldwide. Cambridge University Press.
- Oteman, M., Wiering, M., & Helderman, J. K. (2014). The institutional space of community initiatives for renewable energy: A comparative case study of the Netherlands, Germany and Denmark. *Energy, Sustainability and Society*, 4(1), 1–17. <https://doi.org/10.1186/2192-0567-4-11>
- Ostrom, E. (1996). Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*, 24(6), 1073–1087.
- Pierre, J., & Peters, B. G. (2000). Governance, politics and the state. St. Martin's Press.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44, 652–667.
- Seoul Metropolitan Government. (t.y.). mVoting (mobile voting app). <https://english.seoul.go.kr/policy/smart-city/vision-governance/>
- Sıfır Atık Yönetmeliği. (2019, 12 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 30829).
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five propositions. *International Social Science Journal*, 50(155), 17–28.
- Swyngedouw, E. (2005). Governance innovation and the democratic deficit. *Urban Studies*, 42(11), 1991–2006.

- Şişli Belediyesi. (2021a). Şişli Belediyesi katılımcı bütçe süreci. https://www.lar.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/8-Haziran_Sisli-Belediyesi_Katilimci-Butce.pdf
- Şişli Belediyesi. (2021b). 2022 performans programı. <https://sisli.bel.tr/Content/directorate/document/file-ba6d9898.pdf>
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye için STK'lar ve katılımcı demokrasi yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- UITP. (2025). How Medellín used public transport to lead urban transformation. <https://www.uitp.org/news/how-medellin-colombia-public-transport-urban-transformation/>
- United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat). (2010). Solid waste management in the world's cities. Earthscan.
- Wilson, D. C. (2007). Development drivers for waste management. *Waste Management & Research*, 25(3), 198–207. <https://doi.org/10.1177/0734242X07079149>
- Zero Waste Europe. (2018). The story of Ljubljana: The first zero waste capital in Europe (Case Study No. 5). https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2019/10/zero_waste_europe_cs5_ljubljana_en.pdf